

## بسم الله الرحمن الرحيم

### نقش باور به مهدویت و انتظار در نشاط آفرینی خانوادگی و اجتماعی

سیده فاطمه غیبی<sup>۱</sup>

#### چکیده

مهدویت و انتظار، از بنیادی‌ترین باورهای دینی و عامل اصلی امید و پویایی در زندگی انسان است. در روزگار معاصر که خانواده و جامعه با بحران‌های عاطفی و روانی مواجه‌اند، این باور می‌تواند نقشی محوری در ایجاد نشاط، آرامش و امید ایفا کند. پژوهش حاضر با عنوان «نقش باور به مهدویت و انتظار در نشاط آفرینی خانوادگی و اجتماعی» با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و به بررسی رابطه‌ی میان اعتقاد به مهدویت با نشاط در سطوح فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که باور به مهدویت، از طریق تقویت امید به آینده، معنا بخشیدن به زندگی، ایجاد روحیه‌ی همدلی و عدالت‌خواهی، و جهت‌دهی به روابط خانوادگی و اجتماعی، موجب نشاط پایدار و سلامت روانی جامعه می‌شود. نتیجه آن که ایمان به مهدویت نه تنها در ارتقای نشاط اجتماعی مؤثر است، بلکه بنیان خانواده‌ی منتظر را بر محبت، صبر و پویایی استوار می‌سازد.

**واژگان کلیدی:** مهدویت، انتظار، نشاط خانوادگی، نشاط اجتماعی، امید.

---

<sup>۱</sup> - طلبه ی سطح ۳، رشته کلام اسلامی، حوزه علمیه ریحانه الرسول (س).

## مقدمه

در جهان معاصر، انسان بیش از هر زمان دیگری در جست‌وجوی آرامش، امید و نشاط است. فروپاشی پیوندهای عاطفی در خانواده، فشارهای اجتماعی و گسترش ناامیدی، زندگی بشر را با بحران‌های روانی و اخلاقی روبه‌رو کرده است. در چنین شرایطی، باور به مهدویت و انتظار فرج به‌عنوان یکی از اصیل‌ترین آموزه‌های اسلامی، می‌تواند منشأ نشاط، پویایی و آرامش در ساحت فردی، خانوادگی و اجتماعی باشد.

انتظار فرج، صرف چشم‌به‌راهی منفعلانه نیست، بلکه حالت روحی و باور عمیقی است که انسان را به آمادگی، حرکت، خودسازی و تلاش برای تحقق عدالت و صلاح در جامعه فرا می‌خواند. کسی که منتظر ظهور منجی است، از سستی و رکود به‌دور بوده و زندگی خود را معنادار و هدفمند می‌بیند. در خانواده‌ای که روح انتظار حاکم باشد، محبت، صبر و مدارا میان اعضا افزایش می‌یابد و در جامعه‌ای که اندیشه مهدویت زنده است، امید، همدلی و عدالت گسترش می‌یابد.

از این‌رو، شناخت نقش مهدویت و انتظار در ایجاد نشاط خانوادگی و اجتماعی، از ضرورت‌های پژوهشی و فرهنگی روز به‌شمار می‌آید. غفلت از این باور بنیادین، جامعه را در معرض آسیب‌هایی چون ناامیدی، افسردگی و بی‌معنایی قرار می‌دهد. با توجه به اینکه بیشتر پژوهش‌ها تاکنون تنها به بُعد اجتماعی نشاط پرداخته‌اند، مقاله‌ی حاضر می‌کوشد با روش توصیفی - تحلیلی، به بررسی نقش باور به مهدویت و انتظار در نشاط‌آفرینی خانوادگی و اجتماعی بپردازد و به این پرسش‌ها پاسخ دهد که:

۱. باور به مهدویت و انتظار چه نقشی در نشاط خانوادگی دارد؟

۲. این باور چگونه در نشاط و پویایی اجتماعی اثر می‌گذارد؟

۳. شاخصه‌های نشاط در جامعه‌ی مهدوی کدام‌اند؟

مقاله‌ی بسیاری در این مورد نگاشته شده است از جمله مقاله عرفان، امیر محسن، باور داشت آموزه مهدویت و نقش آن در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی و بزرگ‌خو، نرگس و بنت سلمان، آسیه، تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر نوشته شده‌اند و مقاله حاضر باور به مهدویت و انتظار در نشاط‌آفرینی خانوادگی و اجتماعی را بررسی می‌کند که در مقالات قبلی به آن پرداخته نشده است.

مفاهیمی که در این مقاله مورد بحث قرار می‌گیرند عبارتند از: ۱- باور به مهرویت، ۲- مهدویت انتظار ۳- واسطه فیض ۴- نشاط ۵- نشاط خانوادگی ۶- نشاط اجتماعی .

## مهدویت و انتظار

انتظار در اصطلاح «مهدویت»، به معنای چشم به راه بودن برای ظهور واپسین ذخیره الهی و آماده شدن برای یاری او در برپایی حکومت عدل و قسط در سراسر گیتی است. برخی از بزرگان با بهره‌مندی از کلام پیشوایان معصوم علیهم‌السلام انتظار را این‌گونه معنا کرده‌اند: کیفیتی روحی است که باعث به‌وجود آمدن حالت آمادگی (انسان‌ها) برای آنچه انتظار دارند، می‌شود و ضد آن یأس و ناامیدی است. هرچه انتظار بیشتر باشد و هرچه شعله آن فروزان‌تر و پرفروغ‌تر باشد، تحرک و پویایی او و در نتیجه آمادگی نیز بیشتر خواهد بود.

در هر حال، انتظار و چشم به راه آینده بودن شعله‌ای است در وجود انسان که هرچه فروزان‌تر و پرفروغ‌تر باشد تحرک و پویایی او نیز بیشتر خواهد بود و برعکس هرچه این شعله به سردی و خاموشی بگراید؛ تلاش و فعالیت انسان نیز کاستی می‌پذیرد تا آنجا که او تبدیل به موجودی سرد، بی‌روح، بی‌نشاط، گوشه‌گیر و بی‌تحرک می‌شود و این همان حالتی است که در روانشناسی به «افسردگی» تعبیر می‌کنند. حالتی که شدت و ضعف و زمینه‌های به وجود آمدن آن‌ها در افراد مختلف متفاوت است، اما عامل آن در هر حال چیزی جز خشکیدن نهال امید در وجود انسان نیست.

با توجه به اهمیت و نقش اساسی امید به آینده و انتظار فرج در زندگی انسان‌ها مکتب اسلام تلاش نموده است با تقویت این روحیه، تلاش و سرزندگی جوامع اسلامی و مسلمانان را به نهایت درجه خود رسانده و آن‌ها را در هر زمان پویا و پایدار نگهدارد. انتظار فرج به دو معنا در آموزه‌های دین اسلام به کار رفته است.

۱. انتظار به معنای عام؛ در این معنا مکتب اسلام تلاش کرده است که از یک سو با فضیلت بخشیدن به «انتظار گشایش» و امید به آینده و از سوی دیگر با نکوهش یأس، ناامیدی، دل‌سردی و دلمردگی، روحیه

تلاش و تکاپوی سازنده را در افراد جامعه اسلامی زنده نگهدارد و از ایجاد حالت یأس و ناامیدی در زندگی شخصی مسلمانان جلوگیری کند.

اهتمام اسلام به این معنای عام از انتظار و امید به آینده تا بدان حد بوده که از یک سو امید به فرا رسیدن گشایش از سوی خداوند در زمره برترین اعمال برشمرده شده و از سوی دیگر یأس و ناامیدی از رحمت خداوند از جمله گناهان کبیره به شمار آمده است.<sup>۱</sup>

۲. انتظار به معنای خاص: در این معنا، انتظار گشایش و امید به آینده از حالت امری محدود، سطحی و فردی خارج شده و تبدیل به امری گسترده، عمیق و اجتماعی می‌گردد.

## ۲- باور به مهدویت

بر اساس اعتقاد به مهدویت و روایات عصر ظهور، کمال نهایی فرد و جامعه بشری، در زمان ظهور امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه شریف محقق می‌شود، اما سؤالی که در اینجا به ذهن می‌رسد این است که اگر تکامل فردی و اجتماعی انسان در زمان ظهور حاصل می‌شود، پس تکلیف انسان‌های پیش از ظهور چه می‌شود؟ مگر نه این است که کمال‌طلبی، میل فطری در میان همه انسان‌ها در همه اعصار است؟ اگر دستیابی به این کمال نهایی اختصاص به مردم عصر ظهور دارد، آیا سایر انسان‌ها باید تنها آرزوی سعادت و کمال را در سر بپرورانند و با خیال آن زندگی کنند؟ به‌طور قطع که چنین نیست.

درست است که رسیدن به کمال برای فرد و اجتماع در زمان ظهور به برکت وجود مقدس امام عصر عجل‌الله تعالی فرجه شریف و شرایط آن زمان سریع‌تر و آسان‌تر است، اما این مطلوب فقط اختصاص به آن دوران ندارد و حتی اعتقاد به مهدویت، در زمان غیبت امام عصر عجل‌الله تعالی فرجه شریف خود می‌تواند عامل تکامل و سعادت جامعه بشری باشد؛ زیرا انتظار مفهومی است اصیل، سازنده و حرکت بخش، در جهت ارزش دادن به رفتار انسان‌ها. انتظار، مسئله عمومی و امری فطری در میان بشر است. آدمی چه ابراز کند چه نکند، در انتظار است که از وضع موجود درآمده و به وضعیتی ایده‌آل دست یابد و اندیشه همه انسان‌ها این است که گمان می‌کنند وضع حیات نباید به صورتی باشد که آنها می‌بینند و روزی

---

<sup>۱</sup> - دستغیب، سید عبد الحسین، گناهان کبیره، ص ۹۱-۶۸.

خواهد آمد که اوضاع سر و سامان یابد.<sup>۱</sup> جامعه مهدی باور و منتظر امام مهدی (عج) جامعه‌ای است که آشناترین رکن در آن، مسئله انتظار موعود است.<sup>۲</sup>

### ۳- واسطه فیض

یکی از براهین فلسفی بر ضرورت عقلی امامت که صبغه عرفانی نیز دارد، لزوم واسطه فیض است. هدف غایی نفس انسانی، نیل به کمالات ما وراء الطبیعه و اتصال به عالم غیب و تخلق به اخلاق الله است. خداوند، کشش و میل به سوی این هدف را در فطرت انسان قرار داده است. اگر انسان، در خودش، نیک تعمق کند، چنین میلی را وجدان خواهد کرد و خواهد دید که زبان فطرت، او را همواره به سوی کمالات لایق او فرا می‌خواند. طریق وصول به این کمالات، همان صراط مستقیم است که توسط شرایع آسمانی ارائه شده است. از طرفی، پیمودن صراط مستقیم، بدون راهنما امکان ندارد. از سوی دیگر، کسی می‌تواند در این مسیر، راهبری را به عهده گیرد که خود، این راه را رفته و به هدف غایی، واصل شده باشد. لازم است در میان نوع انسانی، چنین فردی برگزیده، وجود داشته باشد تا رابطه فیض میان عالم ربوبی و جهان انسانی گردد؛ وگرنه حرکت استکمالی نوع انسانی، بی‌غایت خواهد بود و میان عالم ربوبی و نوع انسانی، ارتباطی نخواهد بود. بدیهی است که نوع بی‌غایت، ضرورتاً محکوم به انقراض است. این فرد برگزیده، در اصطلاح شرع، امام نامیده می‌شود.<sup>۳</sup>

### ۴- نشاط

نشاط در لغت به معنای سرزندگی، طراوت و شادابی است و در اصطلاح روان‌شناسی و علوم اجتماعی، به حالت درونی رضایت، امید و انرژی مثبت گفته می‌شود که به رفتار و روابط انسان جهت سازنده می‌دهد. از منظر دینی، نشاط تنها به شادمانی ظاهری محدود نمی‌شود، بلکه نوعی آرامش معنوی و احساس رضایت از زندگی در مسیر الهی است. در روایات، نشاط به عنوان نعمتی الهی و نشانه‌ی ایمان قوی معرفی شده

<sup>۱</sup> - قائمی، علی بی‌تا نگاهی به مسئله انتظار. بیجا: انتشارات شناخت اسلام.

<sup>۲</sup> - بزرگ خو، نرگس و بنت سلمان، آسیه، تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر، ص ۱۵.

<sup>۳</sup> - ابوزهرة، محمد، مترجم علیرضا ایمانی تاریخ مذاهب اسلامی، ص ۵۹.

## غایت‌مندی و معناداری زندگی

یکی دیگر از نتایج باور به مهدیت را غایت‌مندی و معناداری زندگی ذکر کرده‌اند. در این نظر آمده است یکی از عناصر فرجام‌شناسانه در ادیان، موعودباوری است. موعودگرایی نهایی برای حرکت جوامع ترسیم می‌کند و این نهایت در باور شیعه، تجلی والاترین و برترین نمونه عدالت، شفقت، رحمت، برادری، مساوات، زیبایی و خردورزی است. اندیشه مهدویت می‌تواند به انسان بیاموزد برای رسیدن به «جامعه آرمانی به محوریت امام مهدی(عج)» همواره باید به این کانون فکر کرد و فعالیت‌های خود را بدان سو معطوف ساخت.

برخی محققان زندگی معنادار را زندگی غایت‌مند و هدف‌دار تعریف کرده‌اند.<sup>۱</sup> در این نگاه معنای زندگی در امیدداشتن برای دستیابی به هدف نهایی آن است. از سوی دیگر انتظار یا همان باور به مهدویت، به معنای داشتن هدف و امیدوار بودن برای رسیدن به هدف است. پس انتظار به زندگی انسان معنا می‌دهد.<sup>۲</sup> شواهدی تاریخی برای این ادعا وجود دارد. یکی از این شواهد، قیام‌هایی با ایده مهدویت است، قیام‌های چون قیام مختار، قیام نفس زکیه، قیام سربداران، انقلاب اسلامی ایران.<sup>۳</sup>

## الگوگیری برای پیشرفت جامعه

در دیگر آثاری که برای باور به مهدی و اعتقاد به حکومت جهانی آن حضرت ذکر شده آمده است حکومت جهانی مهدی موعود(عج)، فقط پیش‌بینی و الگوسازی برای آینده نیست، بلکه مدل و الگوی زندگی امروزی نیز است. این ایده، هم نظر به حال دارد و هم نظر به آینده. می‌توانیم از الگوهای اخلاقی، دینی، سیاسی و اقتصادی آن برای رفع کاستی‌های و نابسامانی‌های اخلاقی و معنوی استفاده کنیم و در تربیت افراد جامعه از آن بهره بگیریم. با مراجعه به آیات و روایات به‌روشنی می‌توان به این الگوگیری دست یافت.<sup>۴</sup>

---

<sup>۱</sup> - و اینک زیستن با خدا، ص ۶۸.

<sup>۲</sup> - داشتی، علی الله، نقش مهدویت در معنا دارای زندگی شیعیان، ص ۱۰۱

<sup>۳</sup> - همان، ۱۰۲-۱۰۴

<sup>۴</sup> - عرفان، امیر محسن، (باور داشت آموزه مهدویت و نقش آن در احیای فرهنگ و تمدن اسلامی، ص ۱۲۳

## **نقش باور به مهدویت و انتظار در نشاط خانوادگی**

خانواده، نخستین نهاد اجتماعی و بنیادی‌ترین بستر پرورش عاطفه، ایمان و اخلاق در انسان است. پایداری و نشاط این نهاد، زمینه‌ساز آرامش روانی و رشد جامعه به شمار می‌آید. در آموزه‌های اسلامی، خانواده به‌عنوان کوچک‌ترین واحد امت اسلامی، جایگاه ویژه‌ای دارد و بسیاری از تعالیم دینی بر استحکام روابط درون خانواده و گسترش محبت و همدلی تأکید کرده‌اند. یکی از عوامل اثرگذار بر نشاط و پویایی خانواده، باور به مهدویت و انتظار فرج است؛ زیرا این باور، افق آینده را روشن و زندگی را هدفمند می‌سازد.

### **۱-۳. انتظار؛ منبع امید و آرامش در زندگی خانوادگی**

انتظار، حالتی روحی است که انسان را به امید و پویایی فرا می‌خواند. خانواده‌ای که در پرتو ایمان به امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه الشریف زندگی می‌کند، در برابر سختی‌های مادی و فشارهای اجتماعی، از یأس و ناامیدی دور می‌ماند. چنین خانواده‌ای باور دارد که جهان، سرانجام به سوی عدالت و آرامش پیش می‌رود و این ایمان، ریشه‌ی اضطراب‌ها را در زندگی خانوادگی خشک می‌کند. اعضای خانواده منتظر، حتی در سختی‌ها با آرامش، صبر و رضایت رفتار می‌کنند، زیرا می‌دانند که رنج‌ها مقدمه‌ی گشایش است.

### **۲-۳. تأثیر مهدویت در تقویت محبت و همدلی**

باور به مهدویت، خانواده را به محبت، گذشت و یاری یکدیگر دعوت می‌کند. روایات اهل بیت علیهم السلام مؤمنان را در عصر غیبت به همکاری، صلح و رحمت و حمایت از مؤمنان سفارش کرده‌اند؛ این توصیه‌ها در سطح خانواده جلوه‌ای عینی می‌یابد. اعضای خانواده‌ای که در مسیر امام زمان عجل حرکت می‌کنند، محبت را نه یک احساس زودگذر، بلکه عبادتی الهی می‌دانند. چنین نگرشی، روحیه‌ی کینه، خودخواهی و نزاع را از خانواده دور و نشاط معنوی را جایگزین می‌سازد.

### **۳-۳. تربیت مهدوی؛ سرچشمه‌ی نشاط پایدار**

از نگاه تربیت اسلامی، نشاط حقیقی زمانی شکل می‌گیرد که انسان احساس کند زندگی او معنا و جهت دارد. تربیت مهدوی به والدین می‌آموزد که فرزندان خود را با امید به آینده، احساس مسئولیت و خدمت به جامعه‌ی منتظر پرورش دهند. چنین تربیتی، روح مشارکت، نوع‌دوستی و آرامش را در خانه

می‌گستراند. در احادیث آمده است که «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ»؛ برترین عمل، انتظار فرج است. این انتظار، اگر در فضای خانه نهادینه شود، خانواده را از درون سرشار از ایمان، آرامش و پویایی می‌کند.

### ۳-۴. صبر و استقامت؛ ویژگی خانوادگی منتظر

یکی از آثار مهم مهدویت در زندگی خانوادگی، تقویت روحیه‌ی صبر و استقامت است. خانواده منتظر، در مواجهه با مشکلات اقتصادی، بیماری‌ها یا ناملایمات، پایداری را وظیفه‌ی دینی می‌داند. این نگرش، از آموزه‌های قرآنی سرچشمه می‌گیرد که فرمود:

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

خانواده‌ای که با چنین ایمان و صبری زندگی می‌کند، در برابر فشارها دچار فروپاشی نمی‌شود و نشاط معنوی خود را حفظ می‌نماید.

بنابراین، باور به مهدویت و انتظار، عامل بنیادین نشاط خانوادگی است. این باور، امید را جایگزین اضطراب، محبت را جانشین بی‌مهری، و صبر را جایگزین ناپایداری می‌سازد. خانواده‌ای که بر محور ایمان به امام مهدی عج بنا شده باشد، کانونی از آرامش، انگیزه و عشق الهی خواهد بود و چنین خانواده‌ای، زمینه‌ساز نشاط و سلامت جامعه‌ی مهدوی است

## نتیجه گیری

با بررسی نقش باور به مهدویت و انتظار، روشن شد که این باور علاوه بر تأمین نیاز معنوی و فطری انسان، نقش مؤثری در ارتقای کیفیت زندگی خانوادگی و اجتماعی دارد. انتظار فرج، با تقویت صبر، امیدواری و تسلیم به اراده الهی، خانواده‌ها را در مواجهه با مشکلات روزمره مقاوم‌تر می‌سازد و روابط عاطفی میان اعضا را عمیق‌تر و صمیمی‌تر می‌کند.

در سطح جامعه، مهدی‌باوری موجب ترویج همدلی، مسئولیت‌پذیری و رفتارهای اخلاق‌مدارانه می‌شود و زمینه‌ساز مشارکت اجتماعی فعال و همبستگی جمعی است. این باور، با ایجاد چشم‌انداز امیدبخش نسبت به آینده، نشاط روانی و اجتماعی افراد را تقویت می‌کند و از گسترش یأس، ناامیدی و تنش‌های اجتماعی جلوگیری می‌نماید.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که تقویت فرهنگ انتظار و مهدی‌باوری، علاوه بر بعد فردی، ظرفیت ایجاد نشاط پایدار در سطح خانواده و جامعه را دارد و برنامه‌های تربیتی و فرهنگی که با محوریت این باور طراحی شوند، نقش مهمی در ارتقای سلامت روانی، انسجام خانوادگی و تعمیق روابط اجتماعی خواهند داشت.

## منابع :

- قرآن کریم
- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، (۳۸۱ق)، کمال الدین و تمام النعمه، قم، مسجد جمکران ۱۳۸۲.
- ۲- ابوزهره، محمد، مترجم علیرضا ایمانی تاریخ مذاهب اسلامی.
- ۳- ابوعبدالله، محمد بن ابراهیم نعمانی، (۳۴۲ق) کتاب الغیبه .
- ۴- بداشتی، علی الله، سال ششم (۱۳۹۱) نقش مهدویت در معناداری زندگی، شماره ۲۲
- ۵- بزرگ خو، نرگس و بنت سلمان، آسیه، تأثیر اعتقاد به مهدویت بر تکامل اجتماعی بشر.
- ۶- حسینی دشتی، سید مصطفی، (۱۳۸۵) معارف و معاریف، آرایه.
- ۷- دستغیب، سیدعبدالحسین، (۱۳۹۹ق)، گناهان کبیره، دفتر انتشارات اسلامی.
- ۸- شیخ صدوق، (۳۶۸ق) خصال، مترجم محد باقر کمره ای.
- ۹- صافی گلپایگانی، لطف الله، (۱۴۲۲ق)، منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر، انتشارات مولف .
- ۱۰- صفائی حائری، علی، (۱۳۷۸-۱۳۳۰) ای قامت بلند امامت، قم: هجرت، ۱۳۹۹.
- ۱۱- عبدی پور، حسن، (۱۳۸۱) تأثیرهای اجتماعی اعتقاد به مهدویت از دیدگاه جامعه شناسی، شماره ۵.
- ۱۲-
- ۱۳- عرفان، امیر محسن، (۱۳۹۳) نقش باورداشت آموزه مهدویت در احیای فرهنگ و تمدن، نشر معارف.
- ۱۴- کلینی، (۲۳۲ق) کافی، تهران، دار الکتاب الاسلامیه (۱۴۰۷)
- ۱۵- مجتهدی سیستانی، مرتضی، (۱۳۸۵) دولت کریمه امام زمان، قم، الماس ۱۳۸۵.
- ۱۶- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار (۱۴۱۰) بیروت: موسسه الطبع و النشر.
- ۱۷- معین، محمد، (۱۳۸۸) فرهنگ معین، تهران: امیرکبیر.
- ۱۸- کاتب نعمانی، ابوعبدالله، ترجمه محمد فریودی، غیبت نعمانی، انتخاب اول؛ چاپ اول، ۱۳۹۰.